

преподавания филологических дисциплин. Установлено, что наиболее продуктивным с точки зрения содержания преподавания и методов обучения был Устав 1863 года, который предоставлял определенную свободу университетам. Обобщены характерные особенности организации процесса преподавания, а именно: требования к учебным планам, программам, нагрузке. Выявлены факторы, которые способствовали становлению специализаций на историко-филологических факультетах в университетах Украины 2 половины XIX – начала XX века.

Ключевые слова: филологические дисциплины, императорский устав университетов, учебные планы и программы, специализации, историко-филологические факультеты.

Kan O. Iu.

THE ORGANIZATION OF TEACHING OF PHILOLOGICAL DISCIPLINES IN UKRAINIAN UNIVERSITIES IN THE II HALF OF XIX – THE BEGINNING OF XX CENTURY

The article deals with several aspects of organization of teaching process of philological disciplines in Ukrainian universities in the II half of XIX – the beginning of XX century. It is researched the influence of the imperial statutes of 1835, 1863, 1884 on the process of teaching of philological disciplines. It is proved that the statute of 1863 was the most efficient from the point of view of the content of teaching and its methods as it gave some specific freedom to universities. This period was one of the most productive for both lecturers and students that made the amount of student in the historic-philological faculties bigger and the diversity of subjects of these faculties more specialized. It is summarized some peculiar features of the organization of the teaching process such as requirements to academic plans, training programs, teaching hours. During all the period since 1835, excluding the period of the valid statute of 1863, academic plans and training programs must be approved by the authorities, the content of programs are censored that made them shortened, boring and inefficient. It is shown factors that caused the beginning of the formation of specializations in the historic-philological faculties in Ukrainian universities in the II half of XIX – the beginning of XX century. These factors include the overloading with ancient classical languages, little hours for majors, the absence of teachers for newly-adopted disciplines, etc. For further research forms and methods of teaching are recommended to be able to use and adopt this some methodically relevant approaches for implementation in the modern higher education process in the sphere of philological disciplines.

Keywords: philological disciplines, imperial statute of universities, the content of teaching, academic plans and training programs, majors, historic-philological faculties.

Рецензент: Слюсаренко Н. В.

УДК 378.036: 373.67

Косило Х. М.*

РЕДАКТОРСЬКА ТА ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРИГОРІЯ ВРЕЦЬОНИ

У статті розкрито редакторську та видавничу діяльність Григорія Захаровича Врецьони – західноукраїнського педагога другої половини XIX ст. Схарактеризовано структуру та змістову наповненість професійного вчительського журналу «Школьна часопись» (1880-1889), видавцем та редактором якого був Г. Врецьона. Здійснено аналіз матеріалів журналу за тематичними рубриками; розкрито основні теми педагогічних пошуків авторів журналу. Виявлено, що часопись став трибуною для поширення європейського педагогічного досвіду, а також питомих українських ідей, концепцій. Доведено, що журнал став одним із перших педагогічних видань, які поклали початок дійсно української періодики.

Ключові слова: Григорій Врецьона, редакторська та видавнича діяльність, «Школьна часопись», національна школа.

*© Косило Х. М.

Пожвавлення культурно-освітнього життя на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. ініціювало зародження й розвиток педагогічної преси, що була важливою складовою системи української преси Галичини. Освітньо-педагогічні часописи висвітлювали життя української школи, становище вчителів, обстоювали право українців здобувати освіту рідною мовою [8, с. 14].

Значної популярності набувають педагогічні часописи «Дом и школа», «Школа», «Учитель», «Газета школьна» та інші, що сприяли поширенню й популяризації передових педагогічних ідей. На їхніх сторінках галицькі педагоги нагадували народам Австрії про те, що в краї живе й український народ, який має право на свою школу, утверджували думку, що суспільний прогрес можливий лише тоді, коли освіта стане загальною й охопить усі верстви населення, розкривали роль школи й учителя в житті суспільства, публікували методичні поради вчителям, праці видатних зарубіжних педагогів, характеризували стан освіти і становище вчителя на галицьких землях, розвінчували антиукраїнську сутність шкільних законів. У публікаціях того часу дедалі більше утверджувалися ідеї національно-культурного відродження українців, ставали провідними у визначенні основних напрямків розбудови школи, яка має прийти на зміну наявній і відповідати не лише зростаючим потребам практичного життя, а й національним інтересам народу [6, с. 411].

Першою не тільки в Галичині, а й в Україні педагогічною газетою була редагована одним з ініціаторів і сподвижників Г. Врецьони Омеляном Партицьким «Газета школьна» (1875-1879 рр.). На її шпальтах публікувалися нормативні документи про освіту, висвітлювався стан шкільництва в краї. Значне місце займали наукові та літературні статті, матеріали з природознавства і краєзнавства. Упродовж свого існування часопис систематично друкував методичні розробки й рекомендації («розправи» і «препарації») О. Партицького для вчителів української мови та літератури. «Газета школьна» відіграла важливу роль в утвердженні й розвитку українського шкільництва в Галичині, у постановці перед суспільством актуальних проблем виховання молоді, підвищенні теоретичного рівня вчителів. Однак у зв'язку з тим, що зміст публікацій не задовольняв Крайову шкільну раду, останній номер газети вийшов 1879 року [4, с. 147].

Матеріали досліджень життєвого шляху й педагогічних ідей Г. Врецьони представлено в окремих посібниках, наукових статтях Д. Герцюка, Т. Завгородньої, Л. Калинчук, С. Лаби, З. Нагачевської, І. Стражнікової, Б. Ступарика. Життєпис і характеристику видавничої діяльності педагога подають у краєзнавчих розвідках І. Боднарук, М. Влох, Л. Сніцарчук та інші. У більшості досліджень акцентовано на житті й діяльності Григорія Захаровича, водночас його редакторська й видавнича діяльність висвітлено фрагментарно.

Мета статті – здійснити аналіз редакторської та видавничої діяльності Григорія Врецьони.

13 вересня 1880 року Г. Врецьона заснував і сам редагував «письмо педагогічно-літературне» – перший професійний вчительський журнал «Школьна часопись» (1880-1889). Як зауважував О. Стефанович, Г. Врецьона започаткував видання «в часах, коли рускій дух в учительстві був дуже упав» [3, с. 2]. «Школьна часопись» видавалася приватними заходами редактора і ставила перед собою завдання «розбудити загальне крайового учительства в житті і шкільному русі» [1, с. 1]. З 1880 р. часопис виходив як «Письмо педагогично-литературное», з 1882 р. – «Орган Руського товариства педагогического», з 1884 р. – «Письмо педагогично-научное».

Упродовж десяти років Григорій Захарович був незмінним редактором цього журналу, «держаного в народовськім дусі» [7, с. 234]. К. Левицький з цього приводу писав: «Отсе були перші почини діяльности в обороні рідної школи» [5, с. 192]. Саме з цим журналом пов'язана теоретична й практична педагогічна діяльність Г. Врецьони. Йому належить головна заслуга у становленні видання на початковому, найскладнішому етапі його існування та в розвитку в наступні роки. А це було нелегко,

зважаючи на часту періодичність часопису – два рази на місяць. Тут Г. Врецьона виявив себе вмілим менеджером, навчився залучати кошти жертводавців, шукати додаткові фінансові джерела на утримання часопису. Одночасно здобув досвід співпраці з авторами. Значною мірою завдяки його зусиллям «Школьна часопись» стала загальноукраїнською трибуною освітнього, наукового, культурного життя. Без цієї газети був би неможливий активний розвиток українського шкільництва в Галичині.

«Школьна часопись» виходила на противагу польській газеті «Школа» й об'єднувала навколо себе вчителів-українців. На сторінках часопису друкували свої статті відомі в Галичині педагоги й публіцисти – О. Барвінський, М. Банах, Д. Вінцовський, Н. Гладилович, Є. Желехівський, Р. Заклинський, Г. Зарицький, І. Кабаровський, К. Кахникевич, П. Кирчів, С. Ковалів, А. Крушельницький, К. Кузик, І. Микитович, А. Рибачик, Ю. Целевич та інші.

Зміст матеріалів «Школьної Часописі» було підібрано за схемою аналогічних педагогічних видань, як-от «Газета школьна» та ін., однак трактування й обговорення порушуваних у публікаціях тем значно поглибилося та розширилося. Часопис став трибуною для поширення європейського педагогічного досвіду, а також питомих українських ідей, концепцій національного виховання й освіти підростаючого покоління. На відміну від тогочасних видань, тема шкільництва у «Школьній Часописі» розглядалася значно ширше, набираючи суспільно-громадського забарвлення. Ще в першому номері газети Г. Врецьона визначив основну мету цього видання: «Через працю педагогічно-літературну и стоваришене умысле мужей праці, науки и народолюбця образоватися взаємно для загального и разнійшого діла на поли просвіты и вихованя народного, щобы статися сильными єдностею и згодою в науці для будущего пожитку народу» [1, с. 1]. Тобто видавець чітко зманифестував мету свого дітища: не лише праця на теренах просвітництва, а й залучення до неї широкого загалу інтелігенції. «Поводирем» просвітницького руху визначено вчителя як центральну постать, організатора не лише навчально-виховного процесу, а й культурно-просвітницької роботи в громаді. Не випадково після програмної статті в часописі розміщено публікацію «Учителі и ихъ вліяне», у якій акцентовано на тій повазі й особливому пієтеті, з якими споконвіку ставилися до вчителів. Г. Врецьона не уявляв прогресу суспільства без подвижницької праці вчителів, тому вкотре повторює традиційну для педагогічної преси сентенцію: місце вчителя народної школи – у громаді, поруч зі священником. Тому Г. Врецьона висловлює одностайну думку всієї редакції: учитель і священник мають бути одностайні в культурно-просвітницькій праці [2, с. 2]. Педагог доводить необхідність співпраці школи, сім'ї, громади для включення дитини в історію свого народу, залучення її до внутрішніх скарбів нації для того, щоб вона стала продовжувачем батьківських звичаїв і традицій, тобто національне виховання він розглядає невіддільно від людського громадського виховання. Учня Григорій Захарович розглядає як ініціативного учасника виховного процесу, а його працю – вагомий фактор розвитку гармонійної особистості. За його переконанням, освіта є центральним фактором піднесення нації, гарантом забезпечення їй достойного місця серед цивілізованих народів. Тобто на сторінках видання особа вчителя трактується з більш вимогливих позицій, акцентовано на його ролі у формуванні національної свідомості молоді, розбудові національної школи.

На сторінках часопису публікувалися статті дидактично-педагогічного характеру, матеріали з різних галузей знань, чимала увага приділялася розвитку й побудові українського шкільництва. Друкувалося чимало матеріалів про українські початкові та середні навчальні заклади, стан освіти в краї, становище народного вчителя, роль освіти в житті народу.

Постійною залишалася рубрика «Педагогічні, дидактичні і методичні розправи». Примітно, що першою йшла підрубрика, в якій розміщувалися статті про виховання, а вже наступною – дидактичні напрацювання. У наукових, публіцистичних розвідках

М. Банаха, М. Барти, О. Барвінського, Г. Врецьони, М. Гавдіяка, Р. Заклинського, В. Ільницького, І. Кабаровського, А. Камінського, А. Клебовича, М. Колцуняка, М. Крушельницького та інших розкрито питання релігійно-морального виховання, ролі рідної мови у виховному процесі, доцільності тілесних покарань, прикладу вчителя у вихованні, необхідності врахування індивідуальних та вікових особливостей, темпераменту учнів, запобігання впливу деморалізуючих виховних чинників, усуненню педагогічної занедбаності.

Значною методичною допомогою для освітян були вміщені в цій же рубриці «препарації для шкільних викладів» методичні розробки окремих тем чи частин уроку. Більшість із них стосувалася вивчення творів зі шкільних читанок, ознайомлення з буквами та звуками, проведення уроків математики. Значну частину методичних розробок підготував Г. Врецьона. Авторами були також учителі-практики М. Банах, І. Журковський, С. Ковалів, М. Крушельницькій, С. Любачівський, О. Спринь, В. Штокало та інші. Вміщені у «Шкільній часописі» препарації – це, по суті, конспекти ними підготовлених і ними ж проведених навчальних занять, що свідчить про широку апробацію методичних розробок. Препарації були різноплановими: визначення форм і методів вивчення змісту конкретної теми («Колібри», «Школа», «Весна», «Літо» та ін.); розкриття досвіду проведення уроків з вивчення тієї чи іншої теми навчальної програми (вивчення чисел, ознайомлення з дробами); опис видів діяльності педагога і учнів; здійснення зв'язку теорії з практикою на уроках і т. ін.

Руське товариство педагогічне не мало власного періодичного видання, тому вже після свого створення 1881 року тісно співпрацювало з першим професійним учительським журналом «Школьна часопись». РТП друкувало у «Шкільній Часописі» інформацію про діяльність товариства, звернення до громадськості з проханням надати інформацію про українські школи в містах і селах. Адже звіти Крайової шкільної ради віддзеркалювали лише загальний стан шкільної справи у краї, не диференціюючи її за мовно-національною ознакою, тобто вони не давали конкретного матеріалу про становище українських шкіл.

З 1882 року цей часопис став педагогічно-науковим тижневиком і до 1883 року виконував роль друкованого органу Руського товариства педагогічного. Двотижневик містив педагогічні, дидактичні й методичні статті, матеріали для додаткової науки, шкільне законодавство, літературні й етнографічні праці, звідомлення з учительських конференцій, комунікати Руського товариства педагогічного тощо. Сам Григорій Захарович підкреслював зростаючу популярність цього видання. У замітці «Заявлене водь редакції» він писав, що часопис кожного року мав «від 400 до 500 передплатниковь, а певно два-три разы столько читателей».

Однак зацікавити широкий загал справами освіти журнал «Школьна часопись» не міг, оскільки це було приватне видання. Відчувалися й матеріальні труднощі у виданні журналу. Тому на засіданні проводу Руського товариства педагогічного 6 травня 1884 р. було порушено питання власного періодичного органу. К. Кахникевич запропонував видавати власний часопис, що було зумовлено вимогами часу, потребами товариства у пропаганді рідношкільних ідей та залучення більшої кількості членів товариства.

Незважаючи на порівняно невеликий обсяг, своєю багатосторонньою діяльністю журнал зробив вагомий внесок у боротьбу за українську національну школу, у чому значна заслуга Григорія Захаровича. «Школьна часопись» відіграла важливу роль у розгортанні громадського педагогічного руху, солідаризації учительського загалу, в організаційному становленні заснованого 1881 року Руського товариства педагогічного, яке стало невідривним елементом національного руху галицьких українців наприкінці XIX – у першій половині XX ст. Часопис став трибуною РТП – громадської культурно-освітньої організації, серед провідних видів діяльності якого було заснування українських загальноосвітніх і професійних шкіл, дитячих садків, видання педагогічних журналів, шкільних підручників і посібників. Журнал став одним із перших

педагогічних видань, які поклали початок дійсно української періодики. Часопис привернув увагу громадськості до питань виховання у школі й родині, до професії вчителя.

Таким чином, редакторська та видавнича діяльність Г. Врецьони є вагомим внеском у розвиток освітньо-педагогічної періодики Галичини другої половини XIX ст. Сам редактор активно виступав за захист прав української мови в державних установах, у системі освіти, шкільництві, відстоював ідею національної єдності українців. У редакції Григорієм Захаровичем «Школьна часопись» розміщували матеріали, які не лише адекватно висвітлювали освітнє життя, а й намагалися впливати на нього, «підносити» свого читача до рівня висококультурного, освіченого громадянина краю і майбутньої незалежної Української держави.

Перспективним вважаємо здійснення порівняльного аналізу доробку Г. Врецьони з аналогічною проблематикою вітчизняних педагогів і представників інших країн Європи.

Література:

1. Вступна стаття // Школьна часопись : Письмо педагогічно-наукове / подъ ред. Григорія Врецьоны. – Рокъ І. – 1880. – Ч. 1. – С. 1.
2. Гр. Вр. Учителі и ихъ вліяне / Гр. Вр. // Школьна часопись. – 1880. – Ч. 1. – С. 2.
3. Загальні збори «Народного Дому» у Львові // Діло. – 1890. – 8 грудня. – С. 2.
4. Качмар О. В. Педагогічна спадщина та громадсько-просвітницька діяльність Омеляна Партицького : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Качмар Олександра Василівна. – Івано-Франківськ, 2006. – 236 с.
5. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914: на підставі споминів написав д-р Кость Левицький / Кость Левицький. – Львів : Накладом власним з друкарні оо. Василян у Жовкві, 1926. – 738 с.
6. Ступарик Б. Врецьона Григорій Захарович (1839-1901) / Б. Ступарик // Українська педагогіка в персоналіях: Х – XIX століття / навч. посібн. для студентів вищих навч. закладів: у двох книгах / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – С. 407-413.
7. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. З останніх десятиліть XIX в. / Іван Франко. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2008. – 464 с. – (Серія : Золота Франкіяна).
8. Хімяк О. М. Українська преса другої половини XIX – початку XX ст. як чинник формування національної свідомості українців Галичини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 17.01.01 «Історія України» / О. М. Хімяк. – Львів, 2006. – 18 с.

Косило К. М.

РЕДАКТОРСКАЯ И ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГРИГОРИЯ ВРЕЦЬОНЫ

В статье раскрыто редакторскую и издательскую деятельность Григория Захаровича Врецьоны – западноукраинского педагога второй половины XIX в. Охарактеризованы структура и содержательная наполненность профессионального учительского журнала «Школьная часопись» (1880-1889), издателем и редактором которого был Г. Врецьона. Осуществлен анализ материалов журнала по тематическим рубрикам; раскрыты основные темы педагогических поисков авторов журнала. Выявлено, что журнал стал трибуной для распространения европейского педагогического опыта, а также оригинальных украинских идей, концепций. Доказано, что журнал стал одним из первых педагогических изданий, которые положили начало действительно украинской периодики.

Ключевые слова: Григорий Врецьона, редакторская и издательская деятельность, «Школьна часопись», национальная школа.

Kosylo K. M.

EDITORIAL AND PUBLISHING ACTIVITY OF HRYHORII VRETSONA

The editorial and publishing activity of Hryhorii Zakharovych Vretsona, Western teacher of the late nineteenth century, is revealed in the article. The structure and content of teacher professional journal «School periodical» (1880-1889), published and edited by H. Vretsona, is characterized. It is proved that through his efforts «School periodical» was a tribune of all educational, scientific and cultural life.

The analysis of periodical materials based on the subject headings (pedagogical, didactic and methodical exploration; scientific articles on the history, geography, science and other fields; articles on schooling; disclosure of the main activities of Ukrainian educational partnerships; participation of teachers in scientific circles and associations) is represented. The basic themes of authors' pedagogical researches of periodical such as reporting events of the struggle for national school education in Ukraine and abroad, defending the rights of the Ukrainian language, the role of family, school, community in the education of young people, raising the prestige of the teaching profession and its role in the socio-cultural life of the region are disclosed. The periodical methodological development of specific topics or parts of the lesson is analyzed.

It is proved that this periodical has become one of the first pedagogical publications that have really marked the beginning of Ukrainian periodicals.

Keywords: Hryhorii Vretsona, editorial and publishing activities, «School periodical», national school.

Рецензент: Кузьменко Ю. В.

УДК 373.5.016:5(477)«19/20»

Кохановська О. В.*

ПИТАННЯ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ У СПАДЩИНІ М. І. ПИРОГОВА

У статті описано життєвий шлях Миколи Івановича Пирогова (1810-1881) та схарактеризовано його внесок у розвиток вітчизняної жіночої освіти. На основі аналізу педагогічної спадщини вченого акцентовано, що він виступав за рівноправність чоловіків і жінок в освіті, однак не був прихильником повної рівності останніх у житті. М. Пирогов намагався довести, що стан виховання жінки в суспільстві має зазнати значних змін.

У статті відзначено, що педагогічні погляди просвітителя-гуманіста М. Пирогова щодо значення жінки в суспільстві були свого роду відкриттям того часу, привернули увагу широких кіл громадськості та суттєво вплинули на подальший розвиток освіти жіноцтва в Україні.

Ключові слова: М. Пирогов, жіноча освіта, педагогічні погляди.

В умовах сучасної трансформації системи освіти України надзвичайного значення набуває врахування історичного досвіду розвитку освітньої системи. На особливу увагу заслуговує період, коли жінки та чоловіки навчалися роздільно. Дослідження процесу навчання жіноцтва в ті роки становить надзвичайний інтерес для формування цілісного наукового погляду на розвиток вітчизняної системи освіти.

Відзначимо, що розвиток освіти багато в чому залежить від особистостей, які по суті творили історію. З цього приводу О. Сухомлинська цілком слушно відзначає, що педагогічна думка «завжди персоніфікована, на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями» [6, с. 36].

XIX століття характеризується значним зростанням інтересу до проблем жіночої освіти, а у другій його половині рух за жіночу освіту пожвавився завдяки прогресивним поглядам видатних педагогів, громадських діячів, серед яких і М. Пирогов. Його постать займає особливе місце в історії вітчизняної педагогічної думки. Погляди Миколи

*© Кохановська О. В.